

IMF DENETİMİNDE BÜTÇE UYGULAMALARI: HEDEFLER, SONUÇLAR

İzzettin ÖNDER*

Konu ve Yöntem

Türkiye, uzun yıllar kamu kesimi borçlanma gereksinimi, giderek büyüyen borç stoku, yüksek faiz haddi ve ekonomiyi tahrip edici enflasyon altında, 1999 yılında IMF ile "gözetim" altına girmiş ve 2000 yılı başından itibaren de IMF ile yapmış olduğu stand-by anlaşmaları altında 2008 yılına ulaşmıştır. 2008 yılının ortasında Merkez Bankası Başkanı enflasyona yenik düştüklerini itiraf ederek, bu yıl sonu itibariyle saptanmış olan %4 hedefinin yükseltme yönünde revize edildiğini açıklamış bulunmaktadır. Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı da Merkez Bankası Başkanı'na göndermiş olduğu 3 Haziran 2008 tarihli mektubu ile yapılan revizyonu desteklemiş ve kamu hesaplarının bu doğrultuda yapılacağı yolunda¹ beyanda bulunmuştur. Şimşek'in mektubundaki verilere göre, 2009, 2010 ve 2011 enflasyon hedefleri, sırasıyla, %7.5, 6.5 ve 5.5 olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Merkez Bankası tahminlerine göre, 2008 yılı enflasyon oranının %9.4 olacağı öngörülmektedir.² Sonuçlarla ilgili bu basit göstergelerin ışığı altında bu yazıda ele almak istediğim konu, 2000 yılı başında IMF ile yapılmış olan stand-by anlaşmasının hedefi ve sekiz yıl boyunca yapılmış olan uygulamaların öngörülen hedefe ne denli hizmet ettiği.

Ele alınan konunun işlenmesinde, kamu bütçesi verileri yardımı ile kritik yıllar için dönem başı hedefler ile dönem sonu gerçekleştirmeler karşılaştırılarak arasındaki fark ortaya koyulacaktır. Dönem başı hedefler IMF sözleşmesini yansıtırken, dönem sonu gerçekleştirmeler ise uygulanan politikaların sonuçlarını vermektedir. Böylece elde edilen sonuçlarla hedeflerin karşılaştırılması sonucunda, uygulanan

* Prof. Dr.

1 http://www.treasury.gov.tr/guncelduyuru/MS_20080603_m.aciklama_ing.pfd

2 Basından edinilen bilgi.

politikaların ekonomik koşullara uygunluk derecesi kadar, saptanan hedeflerin gerçeklik derecesi test edilmiş olacaktır.

Hedefler ve sonuçların rakamsal karşılaştırması bize IMF ile yapılmış olan çeşitli stand-by anlaşmalarının genel felsefesini ve ekonomi için biçilmeye çalışılan gerçek kılıfı yorumlayıp, anlamamıza olanak sağlayacaktır. Söz konusu çözümlemede, stand-by anlaşmalarında ortaya koyulmuş olan hedeflerin, küreselleşme ortamında, Türkiye ekonomisinde parasal ve reel alanlarda, kısa ve uzun dönemlerde gerçekleştirilebilme olasılığı tartışılarak, sekiz yıllık uygulama sonucunda varılmış olan durumun stand-by'larla uygunluğu araştırılacaktır. Yapılacak uygunluk testi ile, bir yandan IMF'nin gerçek hedefi ve dünya ekonomisindeki işlevi, diğer yandan da IMF programını kesintisiz ve sadakatle uygulayan iktidarların ülke ekonomisine yönelik hedef ve görüşleri açığa çıkarılmış olacaktır. Bu test yardımıyla, aynı zamanda, dünyaya hakim küreselleşme ideoloji ve uygulamalarının çevresel konumlu ekonomilerde siyasal erkin ekonomiye yön verme ve denetlemedeki işlevi de ortaya koyulmuş olacaktır. Bu çözümleme ile, IMF ile yeni bir stand-by'a gitme tartışmalarının yapıldığı günümüz koşullarında olduğu kadar, bundan böyle toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi yönünde ekonomi yönetiminde hakim olması gereken kural ve koşulların ne olması gerektiği konusuna da ışık tutulmuş olacaktır.

IMF Programının Esasları

IMF ile 2000 yılında yapılmış olan stand-by, aradan iki seçim geçmiş ve koalisyonla başlanmış olan dönem tek parti iktidarına devredilmiş olmasına rağmen, yedi yıl boyunca kesintisiz ve büyük bir sadakatle uygulanmıştır. Ele alınan süre içinde programda değişiklik yapma veya kesintiye uğratma yönünde hükümetlerin hemen hiçbir dahli olmadığından dolayı, tüm uygulamalara zemin oluşturan IMF programını inceleme alanına çekmemiz kaçınılmazdır.

Türkiye'nin, 1950-58 döneminde ticarî emperyalizm, 1960-79 döneminde montaj emperyalizmi ve 1980 sonrasında da finansal sömürü süreçleri içinde, ekonomik kalkınma ve gelişmesini ulusal çıkarlar doğrultusunda değil de, gelişmiş merkez kapitalist ekonomilerin çıkar ve yönlendirmeleri doğrultusunda gerçekleştirerek büyük borç stoku ile ulaştığı 1999 yılı, hiçbir yardım almadan IMF'nin gözetimi altına girdiği yıldır. Ancak, salt gözetimin ekonomi üzerinde fazla bir etkisi olmadığı gözlemi sonucunda, 2000 yılı başından itibaren IMF ile stand-by anlaşması yapılarak, ekonomi, IMF tarafından verilen ve belirli aralıklarla denetlenen program çerçevesinde yönetildi. Aşağıda detayları ile anlatılacağı ve elde

edilen sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, ekonomi bu kez de, derin kriz yaşayan küresel kapitalist dünyanın tercihi doğrultusunda ve merkez ekonomilere kaynak aktarıcı işlevle programlanarak, uygulama rampasına yerleştirildi. Zaman zaman “güçlü ekonomiye geçiş” gibi sıfatlarla anılan ve ufak değişikliklerle uygulanan ana stand-by programının temel ilkesi ve hedefi değişmemiş, zaman içinde hep aynı kalmıştır. Türkiye’de borç yönetiminin düzenlenmesi ve enflasyonun denetlenmesi görüntüsü altında IMF’nin asıl hedefi, kriz içindeki güçlü Batı merkezlerinin çıkarları doğrultusunda, Türkiye’yi borçlarını ödeyebilir bir duruma getirirken, aynı zamanda da özelleştirmelerin yapılmasını, devletin ekonomiden çekilmesini ve ekonominin serbestleştirilerek, dışa açılmasını sağlamak şeklinde özetlenebilir.³

1999 yılında IMF ile yapılmış olan “izleme programı”nın etkili sonuç oluşturmaması sonucunda, 2000 yılı başında stand-by anlaşması ile “üç yıllık istikrar programı”na geçildi. İmzalanan stand-by anlaşmasında “borçların sürdürülebilirliği” ve “enflasyonun denetlenmesi” konuları ağırlık kazandı. Ekonomi derinliğine incelenip, yapısal özellikleri ve zayıf noktaları ele alınmadan yapılmış olan bu saptama hem yüzeysel kaldı, hem de iki açıdan yanlış idi. Bir defa, ekonominin yapısal özelliklerini gözardı ederek salt borçların sürdürülebilirliği üzerinde yoğunlaşmak, konuyu “borç yönetimi” ve finans alanını düzenleme alanlarına hapsedmek anlamına geliyordu. Bu yaklaşım çerçevesinde, ekonomik altyapıyı güçlendirecek derin sağaltıma gidilmeden, kamu açığının baskılanarak, enflasyonun ve faiz haddinin geriye çekilmesi yoluna gidilmiş oldu. İkinci olarak da, bizzat borç yönetimi konusu da, oldukça dar kapsamlı bir çerçeve içinde ve borçların acilen ödenmesi gerektiği biçiminde ele alındı. Zira, borç ödeme planında konversiyon ve/veya konsolidasyon vs. gibi ekonomi üzerindeki borç yükünü ileri bir tarihe yayarak hafifletilmesi yönünde hiçbir değişiklik yapılmadığı gibi, yükün topluma yaygınlaştırılmasında da “ödeme gücü” ya da “adalet” gibi bir ölçüte de uyulmadı. Borç yükünün topluma dağıtılması, bir anlamda, borçlanmaya neden olan kesim veya sınıflarla borçların ödenmesinden sorumlu tutulan kesim veya sınıflar farklılaştırılmış oldu. Örneğin, bankalardaki varlıkları özvarlıklarına geçiren ailelerin ya da vergi borcunu yerine getirmeyen firmaların neden olduğu açıklar “kamu borcu” statüsüne dönüştürülüp bütçe içine alındığında, bu borçla hiçbir ilgisi olmayan kesimler yük altına alınmış oldu.

Bu iki yaklaşımı bir arada ele aldığımızda, programın ne tür bir mantığa oturtulduğu anlaşılmaktadır. Programın hedefi, ödeme koşullarında hiçbir deği-

3 Bağımsız Sosyal Bilimciler (2007), IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, Yordam Kitap, İstanbul.

şiklik yapılmadan, alacaklıların "haklarını" garanti altına almanın yanında, ekonomiyi de dışa açarak yeni bir yapılanmaya yönlendirme şeklinde nitelendirilebilir.⁴ Programın böylece nitelendirilebilecek hedefinin gerçekleştirilebilmesi için de şu iki yola baş vuruldu: (1) Politik olarak güçsüz kesimleri baskılamak; ve (2) değerli kamu varlıklarını satarak likide etmek! Birinci yöntem bütçede reel harcamalar alanını daraltmak ya da kamu kesimi alanlarını baskılamak, ikinci yöntem ise, kamu mülklerini ve/veya kamu hizmetlerini özelleştirerek piyasaya açmaktır. Ülke açısından yatırım, istihdam veya ihracat gibi ekonomiye katkı sağlamayan söz konusu politikaların emperyalist kapitalist merkezler açısından olumlu ve yararlı bir tanı ve sağaltım mantığına dayandırılmış olduğu açıktır. Türkiye'yi emperyalist rampaya yerleştirmeyi amaçlayan bu program üç temel ayağa oturtuldu. Bunlar; para politikası ayağı, maliye politikası ayağı ve yapısal reform ayaklarından oluşmakta idi.

Programın para politikası ayağında, Merkez Bankası "para kurulu" statüsüne geçirilip, siyaseten uzaklaştırılarak, para emisyonunda bulunma gücü ortadan kaldırıldı. Para kuruluna dönüştürülen Merkez Bankası'nın emisyon yetkisinin elinden alınmasıyla, alacaklılar monetizasyona ve yaşanan enflasyonla borçların eritilmesine karşı korunmuş oldu. Enflasyon karşısında monetize edilemeyen borçların kamu bütçesi kanalı ile kamu hizmetlerinden yararlanma durumunda olan tüm vatandaşların, özellikle de dar ve orta gelirli vatandaşların ve özlük hakları kısıtlanan kamu personelinin üzerine yıkıldığı bir gerçektir.

Para programı çerçevesinde iddialı bir enflasyon hedefi de saptandı ve devalüasyon yapılmadan, hedeflenen enflasyon hızına göre saptanmış olan "döviz çıpası" uygulamasına geçilerek, Türkiye'nin döviz üzerinden spekülâtif işlem yapanlara ödediği nominal faizin reel değerinin eritilmemesi, hatta dövizin baskılanması yoluyla yükseltilmesi yolu açılmış oldu. Politikanın bütünselliği içinde baskıldığında, döviz çıpası kur riskini kaldırarak kısa dönemde nominal faizleri geriletici bir etki yapmış olmakla beraber, öngörülen hızda denetlenemeyen enflasyon karşısında ithalat-ihracat dengesini bozarak cari açığın büyümesine, buna bağlı olarak da dış kaynak gereksinimine ve faiz haddinin yükselmesine neden oldu. Görülüyor ki, uygulanan programla, borç sıkıntısı içindeki bir ekonomide altyapının güçlendirilmesi için gerekli reel önlemlerin alınması yerine, verimsiz altyapıya sahip ekonomi, dış satıcılara ve spekülâtlörlere elverişli bir pazar konumuna itilmiş oldu.

4 Yeldan, Erinç (2001), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İletişim Yayınları, İstanbul.

Bir yandan borç ödeme koşullarında hiçbir değişikliğin yapılmamış olması, diğer yandan da üretim alt-yapısı güçlendirilmeyen ekonominin mevcut borç yükümlülüğünü yerine getirmesi dayatması, kaçınılmaz olarak, varlık satışı ve yeni borçlanmaya gitme gibi kanalların zorlanmasına yol açtı. Bu süreçte, iç kaynak gereksinimi maliye politikası yolu ile iç baskı oluşturularak, dış kaynak gereksinimi ise, yapısal reform olarak nitelendirilen ve değerli varlıkların yok pahasına satılmasına olanak veren politikalarla karşılanmaya çalışıldı. Başka bir ifade ile, böylece "borç/özsermaye değişimi" politikası devreye sokulmuş oldu. Sıkı maliye politikasının temel hedefi faiz dışı fazla verilerek, bütçedeki faiz yükünü olabildiğince kamu çalışanlarının özlük hakları ve kamu hizmetleri gibi kalemler üzerine yıkmaktır. Bu uygulama, son yıllar bütçelerinde büyük bir sadakatle gerçekleştirilmiştir. Bu politika sonucunda, kamu kesimi büyüyen nüfus ve artan kamusal gereksinimleri karşılayabilecek şekilde bütütlememiştir. IMF politikalarının amacının bu şekilde yorumlanması yanlış olmaz.

Tablo-1
Seçilmiş Bütçe Büyüklüklerinin GSMH Oranları

	2000	2002	2004	2006	2007
Bütçe Dengesi	-10.6	-14.6	-7.4	-0.8	-2.3
Faiz Hariç Denge	5.7	4.3	6.1	7.2	5.3
Bütçe Gideri	37.2	42.1	35.5	33.4	30.5
Faiz Hariç Bütçe Gideri	20.9	23.2	22.3	25.4	23.4
Personel Gideri	7.9	8.4	8.3	7.9	6.5
Diğer Carî	2.9	2.9	2.4	2.9	2.9
Yatırım	2.0	2.5	1.9	2.6	2.1
Faiz	16.3	18.9	13.2	8.0	7.1

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 2008 Yılı Bütçe Gerekçesi, s. 34.

Tablodan görüldüğü üzere, faiz hariç bütçe giderleri kalemine faiz harcamaları eklenince, bütçe harcamalarının milli gelire oranı %30'ların üzerinde seyretmeye başlamıştır. Faiz baskısı nedeniyle, personel harcamaları ve yatırım harcamaları gereği kadar artırılamamıştır. Personel harcamalarının artırılamaması kamu personeline kalite erimesi, yatırım harcamalarının artırılamaması da ekonomik alt-yapı dokusunun geliştirilememesi sonucunu doğurmuştur. Başka bir ifade ile, bu iki harcama kalemindeki kısıtlamalar, ekonomik ve toplumsal maddî ve beşerî dokuların geliştirilememesine neden olarak, gelecek dönemlerde kapasite yetersizliğine bağlı olarak enflasyonu tetikleme riski taşımaktadır.

IMF ile yapılmış olan stand-by çerçevesinde bütçe üzerindeki faiz yükünün kaldırılmamış olmasının reel harcamaları sıkıştırma etkisi, Tablo-2'de de açıkça görülmektedir. Nüfus artışı hızının Batılı ülkeler üzerinde olduğu ve genç nesil bolluğu ile övündüğümüz bir konumda, eğitim harcamalarının milli gelire oranının Batılı ülkelerdekine ancak yarısı dolayında olması ve zaman içinde önemli bir gelişme göstermemesi ilerisi için fazla umut verici görülemez. Aynı şekilde, sağlık harcamaları da oldukça cılız düzeyde tutulmuş bulunmaktadır.

Tablo-2
İşlevsel Bütçe Büyüklerinin GSMH'ya Oranı

	2001	2002	2005	2007	2008
Savunma	3,8	3,5	2,1	2,1	1,8
Adalet-Emniyet	1,0	1,2	1,8	2,0	1,8
Bayındırlık	0,1	0,1	0,1	0,7	0,3
Eğitim	3,5	3,5	3,8	4,2	4,0
Sağlık	0,8	0,8	1,5	1,2	1,6
Kültür-Turizm	0,1	0,1	0,5	0,5	0,4
Sosyal Hizmetler	0,1	0,1	5,0	5,3	5,4

Kaynak: İlgili yıllar Bütçe Gerekçeleri ve Ekonomik Raporlar

Not: "Sosyal Hizmetler" kaleminde 2005 yılından itibaren görülen anormal artış, bütçe tasnifinde sosyal kurumlara yapılan transferin bu kaleme aktarılmasından kaynaklanmaktadır.

Her iki tablo bir arada ele alındığında ortaya çıkan manzara, olası alternatif politikalarla karşılaştırıldığında, en iyi seçenek olarak gözükmemektedir. Şöyle ki, eğer uygulanmış olan IMF programı yerine, yine IMF ile uzlaşılarak ve faizde büyük artış oluşturmada, her dönem ancak bütçenin taşıyabileceği kadar faiz yükü ile konsolidasyona gidilmiş olsa idi, şu sonuçlar elde edilmiş olabilirdi:

- Bütçe nihaî dengesinde açık oluşmaz, böylece borç ve enflasyon sorunlarının denetimi kolaylaşmış olurdu;

- Birincil denge ile faiz arasında fark oluşmaz, böylece borç artışı yerine borç stokunda istikrar sağlanmış olurdu:

- Faiz ödemesi için yapılmış harcamalar ekonominin reel ve beşerî alt-yapısının kuvvetlendirilmesine yönlendirilerek, ekonomi güçlendirilebilir ve ekonominin kırılma derecesi azaltılabilirdi.

IMF programının yapısal reform programında da iki alt ayak bulunmaktadır.

Yapısal reform programı, bir yönü ile özelleştirme ve yabancılaştırma kapsamında güçlü ve kârlı kamu kuruluşlarının yabancılara satışını öngörerek, borçlara karşılık ulusal varlıkların yabancılara devrini, ikinci yönü ile de, tüm piyasaların serbestleştirilmesi projesiyle, bir yandan tarım gibi henüz rekabete hazır olmayan alanların, diğer yandan da TEKEL gibi toplumsal sağlığın korunması açısından kamusal yöntemlerle denetlenmesi gereken piyasaların dünya devlerine teslimi öngörülmüştür. En büyük satışlar 2005 ve 2006 yıllarında olmak üzere, ele alınan 2000-2007 döneminde toplam 25,6 milyar dolarlık özelleştirme geliri sağlanmıştır.⁵ Özelleştirmeler salt kamusal varlıkların satışı şeklinde değil, piyasaya devredilebilecek bazı kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi şeklinde de gerçekleştirilerek, bu tür hizmetlerin bütçeye yükü önlenmeye çalışılmış ve çalışılmaktadır. Bu bağlamda sosyal güvenlik reformu ve sağlıkta dönüşüm programı gibi radikal değişimler de gündeme getirilerek, özel sermaye kesimine milli gelirden ciddi kaynak aktarımı yoluna gidilmiştir.

İstikrar programının birinci aşaması, Kasım 2000'deki öncü şok ve daha da şiddetle yaşanan Şubat 2001 şoku ile, kendi olağan süresini tamamlamadan, ekonomide %9 dolayında derin bir kriz oluşturarak, çöktü. 2001 krizinin çözümlenmesi de IMF programının hatalı yapısını ortaya koymaktadır. IMF programında döviz kurunun üçer aylık süreler içinde açıklanarak, faiz haddinin ve kamu kesimi borçlanma gereksiniminin denetim altında tutulması hedeflenmiş idi. Ancak, enflasyon artışı frenlenemeyince, döviz/TL paritesinde büyük sapma oluşarak, döviz kurunu bir misli yükselten finansal kriz patlak verdi. Döviz çıpası uygulaması yanında, esnek kur sisteminin uygulanmamış olmasının yol açmış olduğu bu kriz, parite ayarlanmasının Temmuz 2001 yerine Ocak 2001 tarihine çekilmesi ile de önlenebilecek iken, bu değişiklik yapılmadı ve kriz oluştu. Bu kriz, ekonominin alt-yapısının irdelenmeden oluşturulan katı parasal uygulamanın ne denli isabetsiz olduğunun önemli bir göstergesidir.

Şubat krizi ertesinde ve "Güçlü Ekonomiye Geçiş" adı altında başlatılan Derviş programı da, ana programla uyumlu bir biçimde, borçların ödeme koşullarında ve yükün toplumda dağıtılması yönteminde hiçbir değişiklik öngörmeden, sadece iki temel noktada farklılık gerçekleştirmiştir. Bunlardan birincisi enflasyon hedefinin belirlenmemesi, daha doğrusu belirlenmemesi, ikincisi ise, buna bağlı olarak, döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasıdır. Böylece, dalgalı kur sisteminde geçilmiş oldu. Dalgalı kur sisteminde kur paritesi piyasa güçlerine bırakılınca Merkez Bankası'nın elinde sadece faiz aleti kalmış oldu. Faizin düşürülmesi

5 T.C. Maliye Bakanlığı (2007), Yıllık Ekonomik Rapor 2007, Ankara, s. 63.

döviz kurunu yükseltmesi yanında enflasyonu körükleyecek, faizin yüksek tutulması ise kuru ve enflasyonu baskılayacaktı. Bir yandan enflasyonun denetlenmesi, diğer yandan da carî açığın finansman kolaylığının sağlaması nedenleriyle, siyasî çevrelerle de anlaşan Merkez Bankası, faiz haddini yüksek düzeyde tutma yolunu seçti.

Derviş programında da toplumsal adaletin sağlanması adına "ödeme gücü" ve "adalet" ilkelerine uyulmadan, dört alana yük yıkılmıştır. Üzerine yük yıkılması tasarlanan dört ana alan ve bunlarla ilgili uygulama şöyle belirlendi: (1) Kamu reel harcamaları artış hızı milli gelir artış hızının altında tutularak, oluşturulacak yüksek faiz dışı fazla faiz ödemesinde kullanılacaktır. (2) Sınırlandırılan ücret artışlarından sağlanacak paylarla tasarruf sağlanacaktır. (3) Hızlı özelleştirmelerle yaratılacak fonlarla faiz ve borç ana-para ödemesi yapılacaktır. (4) Faiz karşılığında alınacak dış krediler ve IMF yardımları da borç itfasında kullanılarak, alınan borçların faiz yükünün topluma yıkılma yolu açılmış olacaktır. Görüldüğü gibi, IMF programında olduğu gibi, Derviş programında ve uygulamalarda da, maliyetleri toplumda adalet ve hakkaniyet esaslarına göre dağıtacak ve reel ekonomiyi güçlendirerek ayağa kaldıracak, istihdamı ve ihracatı arttıracak hiçbir önlem yer almamaktadır.

Uygulanan Politikaların Ekonomi Üzerindeki Etkileri

IMF politikalarının dayandığı temel görüş "piyasanın serbestleştirilmesi" olup, bu görüş, biri kamu kesiminin küçültülmesi ve devletin ekonomiden uzaklaştırılması, diğeri ise ekonominin dışa açılması olmak üzere, iki destek üzerinde yükseltilmiştir. Piyasanın serbestleştirilmesi amacıyla uygulamaya koyulmuş olan, ekonominin serbestleştirilmesi ve kamu kesiminin küçültülmesi politikalarının ekonomi üzerindeki etkileri şöylece analiz edilebilir.

Ekonominin serbestleştirilmesi ve yoğun özelleştirmeler sonucunda, kârlı ve gelişme potansiyeli yüksek olan telekomünikasyon, ulaştırma, haberleşme vb. gibi alanlar gerçek değerlerinin çok altında bir fiyatla iç veya dış sermaye ajanları tarafından ele geçirilmiştir. Özelleştirmelerden, 2000-2007 yıllarında sağlanmış olan gelir, sırasıyla, 2,7: 0,1: 0,5: 0,2: 1,3: 8,2: 8,1 ve 4,1 olmak üzere toplam 25,2'dir.⁶ Özelleştirmeler kısa dönemde bütçeye gelir sağlamakla beraber, uzun dönemde söz konusu kârlı kuruluşların yarattığı katma değerini özel kesime geçmesini, yabancılara satış durumunda da yurt dışına transfer edilmesine yol aç-

6 T.C. Maliye Bakanlığı (2007), Yıllık Ekonomik Rapor 2007, Ankara, s. 63.

maktadır. Ayrıca, bu durum, Türkiye'nin siyasal ve dış politika kararlarında da dışa ve güçlü devlet veya kurumlara bağımlılığını arttırmaktadır.

Tarım gibi genetik araştırmaların yoğunlaştırıldığı ve Batı dünyasında büyük üretimlerin gerçekleştirildiği alanlar, serbestleştirme ve destekleme politikalarının kaldırılmasıyla çöktürülmektedir. Tarımsal ürünlerin dünya fiyatları, güçlü dış tarımsal ürün tacirlerinin devlet destekli fiyatları ile baskılanmakta ve böylece verimliliği görece düşük ve devlet desteğinden yoksun bırakılan Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin tarımsal faaliyetleri çöktürülmektedir. Kamusal tarım desteğinin kaldırılması sonucunda Ege pamuğu gibi bazı üretim alanlarında yüksek verime rağmen, ileri ülkelerin malî destekle kendi ürünlerini piyasaya sürmesi, Türkiye'nin rekabet şansını ortadan kaldırmaktadır. IMF politikaları ile tarım kesimine uygulanan "Doğrudan Tarım Desteği" politikası, bir yandan kamu harcamaları üzerinde, karşılığında üretim artışı gerçekleştirilmeden bir yük oluştururken, diğer yandan da hem tarımsal üretimin geriletmesine, hem de gelir dağılımının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Böylece çöktürülen tarım ürünleri ithal ürünlerle ikame edilerek, Batılı üreticilerin tarımsal ürün fazlasına piyasa açılmış olmaktadır. İleri Batılı ülkelerde Doğrudan Tarım Desteği aşırı üretimi engellerken, Türkiye'de zaten verimsiz olan tarımsal üretimi çöktürmektedir. Verimliliği düşük tarımsal alanda dış piyasaya açılmanın ekonomik anlamı, yerli üretimin ithalâtle ikamesi ve bu alanda faaliyette bulunan nüfus kesiminin çöktürülmesidir!

Tarım kesimine paralel olarak finansal alanda da uygulanan politikaların olumsuz etkisi yaşanmıştır. Şöyle ki, olağanüstü boyutta kamu kesimi borçlanma gereksinimi ile karşı karşıya bulunan ekonominin 1989 yılında çıkartılan 32 sayılı kararname ile denetimsiz olarak finansal serbestiye açılması, sadece ekonomiden çok büyük kaynakların çekilmesine neden olmakla kalmamış, aynı zamanda spekülâtif amaçla ekonomiye sokulan çok kısa vadeli fonların oluşturduğu büyük şoklar ekonomiyi krize sürüklemiş ve reel yatırımların geriletmesinde de etkili olmuştur. Denetimsiz finansal serbesti, ekonomi üzerindeki kamusal denetimi de zayıflatmaktadır. Bu durumda kamusal yönetim ve denetim sadece borç yönetimine ve borç servisine yoğunlaşmakta, tüm kaynaklar bu amacın hizmetine koşulmaktadır. Borç ödemesinin aksatılmaması için tüm harcamalar baskılanmakta ve kamusal yatırım projeleri iptal edilmektedir.

Ekonomik verimsizlik yanında finans kesiminin de giderek yüksek oranlarda katma değere ortak olması sonucunda, katma değerden pay almak durumunda olan emek baskılanmaktadır. Aynı şekilde, kamu bütçesinde giderek yükselen faiz ödemeleri nedeniyle de hem kamu personeli özlük hakları baskılanmakta, hem de

kamu yatırımlarına ve kamu reel harcamalarına ayrılan paylar törpülenmektedir. Böylece, parasal gelirlerin gerilemesi yanında, kamu kesiminden sağlanan aynı hizmetler de geriletilmiş olmaktadır. Bu süreçle, sadece kamu personelinin özlük haklarının kısıtlanması yoluyla parasal alanda değil, aynı zamanda kamu hizmetlerinden yararlanma durumunda olan bireylerin sağladıkları hizmetler nicelik ve nitelik olarak eritilerek reel alanda da toplumsal refah finansal spekülasyonlar lehine yönlendirilmiş olmaktadır.

2000 yılına bozuk gelir dağılımı ile girilmişken, IMF politikalarının gelir dağılımını iyileştirici yönde bir etkisi olmadığı gibi, tam tersine, finansal alanı şişirirken, diğer alanlarda ciddi çöküşler yaşanmıştır. Türkiye’de nüfusun %1’i gelirin %17’sini alırken, alt-orta ve düşük gelir grubunu oluşturan nüfusun %78’i gelirin ancak %41’ini almaktadır. Bölgesel gelir dağılımında da büyük eşitsizlikler yaşanmakta, Marmara ve Ege Bölgeleri ulusal gelirin %55’ini alırken, Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri ulusal gelirden ancak %8 pay alabilmektedir. İşlevsel olarak da çok bozuk olan gelir dağılımında şu tablo görülmektedir. 2000 yılından 2003 yılının sonlarına dek emekçilerin saat başına ücreti, 1997 = 100 endeksi ile, kamu imalat sanayiinde 143.2 değerinden 116.3 değerine gerilerken, özel kesim imalat sanayiinde aynı süre içinde 104.9 değerinden 84.7 değerine geriletilmiştir.⁷

Böylesi bozuk gelir dağılımı IMF politikalarıyla daha da çökertilirken, bütçe kısıtı altında sosyal devlet hizmetleri de geriletilmiş ve toplumun büyük kesimleri yoksulluğa itilmiştir. Böylece, görece varıllardan ve yoksul büyük kitlelerden oluşan ikili bir sosyo-ekonomik yapı oluşarak, toplumun sosyal dayanıklılığı ve yönetilebilirlik kapasitesi zayıflatılmıştır.

Yeni sömürgecilik uygulaması olan “küreselleştirme” politikası doğrultusunda Türkiye, ekonomisi yeniden düzenlenerek, devletin ekonomideki rolü zayıflatılarak, özelleştirmelere hız verilerek ve ekonomi denetimsiz dış piyasaya açılarak merkez kapitalist ekonomilerin istediği rampaya oturtulmuş oldu. Neo-liberal politikalar doğrultusunda yol alan Türkiye’de 1990’larda milli gelire oranı %20’lerin üzerinde olan tasarruf oranı 2000-2005 döneminde %20 oranının altına, buna paralel olarak, aynı dönemde yatırımların milli gelire oranı da, %25’lerden %20 oranının altına gerilemiştir.⁸

Neo-liberal politikaların girdabına girmiş olan ekonomide tasarruf ve yatırımlar geriletilirken, reel ücretler de şiddetle baskılanmıştır. Reel ücret indeksini

7 Sönmez, Mustafa (2004), Türkiye Ekonomisinin 80 Yılı, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No. 2004-28, İstanbul, s. 166, 172, 174.

8 Bağımsız Sosyal Bilimciler (2007), op.cit., s. 35.

2000 yılı için 100 olarak alırsak, indeks değeri 2002 yılında 88,8'e gerilemiş, günümüzde dahî hâlâ reel olarak 2000 yılı düzeyini yakalayamamıştır.⁹ Buna karşın, kamu bütçesinden yapılan faiz ödemelerinin milli gelire oranı ise, Tablo-1'de görüldüğü üzere, uzun yıllar yüksek düzeyde seyrederek, bütçe üzerinde büyük yük oluşturmuştur.¹⁰ Doğal olarak, söz konusu oransal oynamalarda sadece borç miktarındaki değişimler değil, milli gelirdeki değişimler de önemli olmuştur. Kârlara baktığımızda, İstanbul Sanayi Odası verilerine göre, iflâslara ve bazı alanlarda küçülmelere rağmen kârın milli gelirdeki oranının gerilemediği anlaşılmaktadır. Ancak, yine aynı kaynağa göre, kârlar, firmaların olağan faaliyetlerindeki gelişmeler ya da verimlilikteki artıştan değil, eleman çıkarma ve ücret baskılamalarından kaynaklanmıştır.¹¹

Tüm çevresel konumlu ekonomiler gibi, Türkiye ekonomisi de, küreselleştirme politikalarıyla, merkez güçlü ekonomilerin çıkarları doğrultusunda şekillendirilirken, uygulanan neo-liberal politikalar, zaman zaman ekonomiyi ve kamu bütçesini rahatlatır ve düzlüğe çıkarır gibi bir görüntü sergiliyor olmakla beraber, uzun dönemde ekonomiyi zayıflatmakta ve çökertmektedir. Türkiye, uygulanan neo-liberal politikalarla derin kriz yaşayan merkez kapitalist ekonomilerin emrine girdikçe, kısa dönemli parıltılara karşın, uzun dönemli erime yaşamaktadır. Zira, yüksek faiz ve baskılı kur politikası kısa sürede döviz bolluğu yanında, fiyatları baskılama etkisiyle de ekonomide rahatlatıcı etki yaratırken, uzun vadede ekonominin dış yükümlülüğünü artırarak dışarıya kaynak aktarımı oluşturmakta, içte üretim kapasitesini eritmekte ve gelir dağılımını bozmaktadır.

Kısacası, merkez kapitalist ekonomiler açısından yararlı olan bu süreç, Türkiye ekonomisine de makyaj işlevi görmektedir. Şöyle ki, yukarıda da ifade edildiği üzere, dolar'ın düşük değerinde seyretmesi, enflasyonu ve kamu açığını denetlemede önemli bir faktör olmaktadır. Diğer taraftan carî açık, uzun dönemde çok ciddi bir sorun olma potansiyeli taşımakla beraber, kısa dönemde ülkeye müreffeh bir görüntü de vermektedir. Başka bir ifade ile, 1980'den beri sürdürülen politikaların doğal uzantısı olarak, Türkiye ekonomisi, neo-liberal politikalarla, merkez kapitalist ekonomilere hem ürün piyasası, hem de finansal piyasa işlevini görmeye devam etmektedir. 2000 yılı başlangıcından bugüne dek, reel ortamda yaşanan çöküşe rağmen, göstergelerde ve yüzeyde olumlu görüntü alınmasının nedeni, IMF politikaları ile gerçekleştirilmiş olan ve gerçekleştirilmesine devam edi-

9 Bağımsız Sosyal Bilimciler (2007), op.cit. s. 49.

10 Ibid. S. 82.

11 İSO (2005), 500 Büyük Firma Araştırması, İstanbul.

len yapısal değişikliklerle, yaşanan ve derinleşen yoksulluğa rağmen, Türkiye'nin hâlâ sömürülecek ekonomik stokunun bulunduğu ve "güvenilir" (yâni, baskılanabilir!) bir ekonomi olduğunun merkez ekonomiler tarafından anlaşılması olmasındır. Toplumun baskılanmasını, merkez kapitalist ekonomiler "güven" işareti olarak algılarken, bu sürecin iç ekonomiye yoksullaştırma olarak yansıdığı bir gerçektir.

Uygulama Neticesi

Yazının bu bölümünde, 2000 yılında başlatılmış olan IMF programının yedi yıllık uygulama sonuçlarını, hem programın öncelikli hedefleri açısından, hem de genel ekonomik etkileri açısından tartışarak, IMF ile yapılmış olan anlaşmaların etkinlik derecesini ortaya koymak istiyorum. Programın birinci hedefi, enflasyonun denetlenmesi ve borç yönetiminin düzen altına alınması idi. Bu hedeflere varmanın yöntemi olarak da, yukarıda açıklanmış olduğu üzere, önce döviz çıpası, daha sonraları faiz silahı ve bütçe kısıtı oluşturarak baskılama yöntemleri uygulandı.

Önce enflasyon hedef ve gerçekleştirmelere bakalım. Böylece, IMF göstergeleri doğrultusunda programlanan hedef ile uygulamalar sonucunda elde edilen gerçekleştirmeler arasında saptadığımız farklara göre uygulanan programın ekonomiye isabet derecesini ortaya koyup, yazının ilerleyen bölümlerinde de IMF programının asıl hedefini açığa çıkarmaya gayret edelim. Tablo-3'te enflasyon hedef ve gerçekleştirmeler görülmektedir.

Tablo-3

Enflasyon ve Faiz Oranları: 2002 -2007 Yılları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Hedef Enflasyon	35	20	12	8	5	4
Gerçekleşen Enflasyon	29.7	18.4	9.3	7.7	9.6	8.4
Nominal Faiz Oranı	56.6	39.6	25.5	19.1	19.5	21.5
Reel Faiz Oranı	20.7	17.9	14.8	10.5	9.0	12.1

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/>

Not: Reel faiz $\{ (1 + \text{nominal faiz} / 1 + \text{enflasyon oranı}) - 1 \}$ formülü yardımıyla hesaplanmıştır.

Tablo-3'teki verilerin net olarak anlaşılabilmesi için, Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş olan revize hedefler programının, Tablo-4 hazırlanmıştır.

Tablo-4**Enflasyon Hedef ve Revize Değerleri**

	Hedef	İlk Revizyon	Şimşek Mektubu Verileri
2008	5.1	9.6	-
2009	4.0	6.7	7.5
2010	4.0	4.9	6.5
2011	3.0	4.0	5.5

Kaynak: 28.06.2008 tarihli Resmî Gazete.

Tablo-4 verilerine göre, 2008 yılı sonu itibariyle %5.1 olarak saptanmış olan hedefe ulaşılması olanaksız olmuş ve revize değer %9.6 gibi hedefin bir katına yükseltilmiştir. Revize programa göre, %5.5 hedefe ancak 2011 yılı sonu itibariyle ulaşılabilecektir. Ancak, 2005, 2006 ve 2007 yılları hedef enflasyon değerleri ile gerçekleşme değerleri karşılaştırıldığında, şöyle ilginç bir bulgu ile karşılaşmaktayız: Hedef değerler küçüldükçe, gerçekleşme ile hedef değerler arasındaki fark açılmaktadır. Salt üç yıllık çok kısa bir zaman serisine bakılarak böyle bir sonuç çıkartmanın istatistiksel olarak güvenilir olmadığı ihtirazî kaydıyla, kuşku bu bulguyu teorik olarak şöyle desteklemek fazla yanlış olmaz. Türkiye’de yirmi yıla yakın bir süre yaşanmış olan kronik enflasyon, yapısal nedenler üzerine eklenmiş talep fazlalığından kaynaklanıyordu. Başka bir ifade ile, enflasyon, asıl olarak tasarruf ve yatırım yetersizliği ve genel verimsizlik gibi yapısal sorunlar üzerinde yükselirken, talep baskısı da enflasyonda ikincil etken olarak ortaya çıkmaktadır. Uygulanmış olan sıkı para politikası ve malî disiplin sonucunda ekonominin bazı kesimleri çöktürüldü ve talep baskılandı. Böylece, uygulamanın ilk dönemlerinde, yükselen işsizlik ve yaygınlaşan yoksullukla birlikte, enflasyonun talep destekli boyutunun geriletilmesi olanaklı oldu. Enflasyonun alt boğumundaki yapısal destekli bölümü ise talepten çok, ekonominin genel verimliliği ile ilgilidir. Genel verimsizliğin yol açtığı yapısal enflasyonla mücadelede ise, ekonominin alt yapısının dönüştürülmesi ve verimsiz alanların verimli konuma çekilebilmeleri için yoğun yatırım gereksinmesi ortaya çıkmaktadır. IMF programı ekonominin alt yapısı ve genel verimlilik durumu ile ilgilenmediği ve programda verimliliği yükseltecek önlem bulunmadığı için, salt baskılama ile elde edilen sonuç ancak kısmî başarı olarak görülmeli ve enflasyonu denetlemede fazla önemli bir aşama olarak algılanmamalıdır.

Ancak, programda açıkça belirtilmemiş olmakla beraber, IMF programının enflasyonla mücadelede açığa çıkan çok önemli bir aracı da, verimsiz iç üretim merkezlerinin görece verimli dış üretim merkezleri ile ikame edilmesi yoluyla fi-

yatların baskılanması yöntemidir. Şöyle ki, IMF programı çerçevesinde çoğunlukla KOBİ'ler olmak üzere bazı kesimlerin baskılanması kısa sürede enflasyonu baskılıyor olmakla beraber, uzun dönemde üretimi kısmış olacağından enflasyonu artırıcı etki yapar. Bu olasılık, rastlantısal da olsa, uygulanan para politikası ile kısmen aşılmıştır. Yüksek faiz ve baskılı kur politikası nedeniyle baskılanan iç üretiminin yerini görece ucuz ithalât aldı. Bu durum, işsizliğin yükselmesine ve carî açığın büyümesine karşın, görece ucuz ithal girdi kullanarak üretim yapan holdinglerin kârlarını katladı. Ancak uygulanan bu politika ekonominin kırılganlığını artırdığı gibi, kur riskini de yükseltti. Zira, âni bir finansal krizle kurun yükselmesi halinde dış girdilerin maliyeti yükseleceğinden, büyük holdingler de zarara sürüklenme durumu ile baş başa kalacaktır. Bu olasılık, ekonomide reel faizin daima pozitif ve yüksek düzeyde tutulmasını gerekli kılmaktadır. Görülüyor ki, IMF programının ana hedeflerinden biri olan enflasyonun denetlenmesi sorununa reel ve yapısal ilişkiler bağlamında değil, salt parasal ve bütçesel yaklaşım yapıldığı için, kısa vadeli kısmî netice alınmasına karşın, temelde sorun çözülmemiş, hatta uzun vadede enflasyon tohumları taşır bir yapıya dönüştürülmüştür. Bunun içindir ki, gerek bütçe harcamaları, gerek ücret politikalarında hiçbir anlamlı ve gerekli gevsemeye izin verilmemekte, emekçi ve dar gelirli vatandaşlar üzerindeki baskı kaldırılmamaktadır. Bir başka açıdan bakışla, kapitalizmin işleyiş dinamikleri çerçevesinde, enflasyonist dönemlerde enflasyon altında ezilen kesimler, enflasyonla mücadelede de tüm yükü çeker duruma sokulmaktadır.

IMF programlarının ikinci önemli ağırlık noktasını da borç yönetiminin düzenlenmesi ve bu yolla faiz yükünün hafifletilmesi oluşturuyordu. IMF'nin bu amaçla yönelik aracı, akım halindeki borç gereksinimini hafifletebilmek için kamu kesimi borçlanma gereksinimini sınırlamak, borç stokunu hafifletebilmek için de özelleştirmelerle sağlanan nakitle borç iftasında bulunmak şeklinde özetlenebilir. Akım halinde gerçekleşen kamu kesimi borçlanma gereksiniminin borç stokuna katkısının çözümlenmesi açısından, ele alınan süre içinde bütçedeki faiz yükü ve faiz dışı fazla oranlarının karşılaştırılması önemli görülmektedir. Bu amaçla Tablo-5 tanzim edilmiştir.

Tablonun incelenmesi, IMF dayatmasının kamu kesimi borçlanma gereksiniminin hafifletilmesi yönünde değil, tam tersine, artırılması yönünde etkili olduğu söylenebilir. Zira, Tablo-5'in incelenmesi, tüm dönemlerde faiz yükünün faiz dışı fazla tutarından fazla olduğundan, borç stokunun erimemiş, artmış olduğunu ortaya koymaktadır. 2000-2007 döneminde, toplam olarak, millî gelirin %112,5 oranında faiz ödenmiştir. Bu miktarın sadece %43,6'sı faiz dışı fazla ile karşılan-

mış, geri kalan bölümü, yâni %56,6 oranı, ise yeniden borçlanarak ödenmiştir. Başka bir deyişle, salt kamu reel harcamalarının vergilerle karşılanamayan bölümü işin değil, faiz yükünün bir bölümü için yeni borçlanmaya gidilmiştir.

Tablo-5

Bütçede Faiz ve Faiz Dışı Fazla Kalemlerinin GSMH Oranları

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Faiz	16.3	23.2	18.9	16.4	13.2	9.4	8.0	7.1
Faiz Dışı Fazla	5.7	7.1	4.3	5.1	6.1	8.0	7.2	5.3
Fark	10.6	16.1	14.6	11.3	7.1	1.4	0.8	1.8

Kaynak: Tablo-1 verileri ve ilgili yıllar Bütçe Gerekçeleri.

2000-2007 döneminde gerçekleştirilen uygulama IMF dayatması ile bütçede faiz dışı fazla verilerek borçların hafifletilmesi mantığı ile uyumlu görülemez. Zira, eğer bütçe politikası borç stokunu sabitlemeyi amaçlıyor olsa idi, her dönemde ödenecek faiz yükü bütçede verilebilecek faiz dışı fazlaya eşit olması gerekirdi. Başka bir açıdan bakıldığında, IMF millî gelirin %6,5 oranında faiz dışı fazla verilmesi koşulunu ileri sürdüğüne göre, faiz yükünün de bu tutarı aşmamasına destek vermeli idi. Böyle bir eşitliğin programa alınmış olması durumunda, gerekli faiz dışı fazlanın sağlanmasından hükümet sorumlu tutuluyor olabilirdi. Böyle bir eşitlik sağlanmadığı gibi, ele alınan süre içinde faiz yükü, Tablo-1'de de izlendiği gibi, mili gelirin %6,5 oranını fazlasıyla aşmıştır. Bu durumda, IMF programının borç stokunu sabitleme gibi bir amacı olmadığını ileri sürmek fazla yanlış olmaz.

IMF programında iki ana hedef olarak ele almış olduğumuz enflasyonun denetlenmesi ve borç yönetiminin sürdürülebilir kılınması amaçlarının uygulamasının ilginç bir sonucu da carî işlemler açığının olağanüstü boyutlarda yükselmesi ve borç yönetimi ve enflasyonun denetlenmesi sonucunda ekonominin borçluluğu ve kırılganlık derecesinin yükselmiş olmasıdır. Ele alınan süre boyunca carî işlemler açığı, 2000 yılında 9,8 milyar dolardan, 2007 yılında 36,4 milyar dolara yükselmiştir.¹² Milli gelire oran olarak alındığında, carî işlemler açığının millî gelire oranı, 2000 yılındaki %4,9 değerinden, 2007 yılında %7 oranına ulaşmış bulunmaktadır. Carî açığın endişe verici büyüme hızını netleştirebilmek için, 1997, 1998 ve 1999 yıllarındaki oranların dikkate alınması yararlı olur. Bu yıllarda, carî açığın millî gelire oranı, sırasıyla, %1,4; + %1,0; ve, %0,7'dir.¹³ Carî açığın mil-

12 2002 ve 2007 yılları Bütçe Gerekçesi; <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2008/hedef.pdf>

13 T.C. Maliye Bakanlığı (2002), Yıllık Ekonomik Rapor 2002, Ankara, 2003, s. 170.

li gelire oranında 2000 yılındaki hızlı artış, yukarıda belirtilmiş olan döviz çıpa-sı karşısında denetlenemeyen enflasyon nedeniyle dış ticaret açığının büyümesin-den kaynaklanmaktadır. Zaten, 2000 yılı sonunda yaşanan finansal sıkışıklığın ve Şubat 2001 krizinin nedeni de 2000 yılında ticaret dengesinde oluşan büyük açığa dayanmaktadır. 2001 yılında carî açıkta görülen hızlı yükseliş ise, kriz yılın-da sermaye girişlerinin hızla daralması neticesinde oluşmuştur.

IMF programının ikinci önemli hedefini borç yönetimi oluşturmaktadır. Borç yönetiminde bir yandan kamu kesimi borçlanma gereksiniminin hafifletilmesi yo-lu ile, diğer yandan da, özelleştirmelerle sağlanan finansal olanakların borç itfa-sında kullanılarak borç stokunun eritilmesi amaçlanmış idi. Önce, ele alınmış sü-re içindeki kamu kesimi borç stokundaki değişimi izleyelim, ondan sonra, bu de-ğişim üzerinde yorum yapmaya çalışalım.

Tablo-6
Kamu Kesimi Borç Stoku

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Dış Borç (milyon \$)	86.537	95.221	96.870	85.838	87.273	87.835
Dış Borç/ GSMH	48,0	39,7	32,3	23,8	21,7	17,9
İç Borç (milyon YTL)	154.779	201.319	233.864	257.535	267.263	266.350
İç Borç / GSMH	56,2	56,4	54,2	52,9	46,4	37,1

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı (2007), Yıllık Ekonomik Rapor 2007, Ankara, s. 72, 83.

Not: Oranlar hesaplanmıştır.

Kamu kesimi toplam borç stoku artarken, iç borçlardaki artış daha şiddetli olmuştur. Başka bir ifade ile, iç borçlar dış borçları kısmen ikame etmiştir. Bu du-rum, 1980'ler ikinci yarısında görülen gelişmenin tersidir. 1980'lerin ikinci yarısında faiz haddinin yükselmesi sonucunda dış borç iç borcu ikame ederken, 2002 sonrasında, kriz atlatılıp, sıkı para politikası neticesinde gerileyen enflasyona pa-ralel olarak nominal faiz haddinde yaşanan düşüş nedeniyle iç borca ağırlık ve-rilmiştir. Ancak, anılan dönemde nominal faiz haddinin gerileme hızı ile enflas-yonun gerileme hızı arasındaki farka bağlı olarak reel faizlerin pozitif olmasına rağmen, görece gerileyen faizler iç borçlanmaya ağırlık verilmesine neden olmuş-

tur. 2007 yılına dek geriletilmiş olan toplam borç stokunun, o yılda milli gelire oranı %55 değerini göstermektedir ki, bu değer Maastrich Ölçütüne göre tehlike sınırı olan %60 oranına çok yakındır.

Buna rağmen, gerek iç borç gerek dış borç konusunda ciddi aşama kaydedildiği ve bütçe üzerindeki borç yükünün bir hayli hafifletildiği kabul edilmelidir. Tabiatıyla, borç yükünün hafifletilmesinin ekonomiye ve topluma neye mal olduğu ayrı ve ciddi bir tartışma konusudur. Çok değerli kamu varlıklarının satışı yanında, ekonomiyi çökerten yüksek faizle döviz temini yoluna gidilmesi ciddi maliyetlerdir. IMF'nin bu alandaki rolü, ekonomiye uzun dönemde çeki-düzen vererek borç sorununun suhuletle halledilmesi değil, tam tersine, ekonominin ve bütçenin baskılanmasında ve yüksek faiz politikası uygulamasında polis rolü ifa ederek, siyasilerin programı uygulamasına politik destek sağlamak olmuştur. IMF ile yeni stand-by dönemine girilirken, IMF ile yola devam etmenin gerekli olduğu yönünde kanaat sahibi olanları bu düşünceye sevk eden neden, IMF sopasının kalktığı durumda bütçe disiplininin ve diğer baskı politikalarının gevşetileceği, bunun sonucunda enflasyonun yeniden tırmanışa geçeceği korkusudur. Diğer bir deyişle, IMF ekonomiyi düzlüğe çıkarmadı, topluma boyun eğdirip, yüksek bedel ödeyerek küreselleşen kapitalist dünyada merkez ekonomilere kaynak aktarmaya razı etti. Toplumun bu boyun eğişi dış ve iç sömürü çevrelerince "istikrar" olarak algılanıp, öylece yansıtılarak, politikaların devamlılığı sağlanmaya çalışıldı.

Sonuç

Görülmektedir ki, yazı salt bütçe konusuna hapsedilmemiş, bir bakıma ekonominin ilgili tüm alanlarının kapsandığı genel alana yayılmıştır. Bu durumu, konunun anlamsızca saptırılması değil, anlamlı şekilde genişletilmesi olarak görmek gerekir. Zira, kamu kesimi uygulamaları ve onun çok önemli bir göstergesi olan bütçe ekonomik alt-yapıya dayandığı ve alt-yapıdaki dalgalanmalardan şekillendiği gibi, ekonomik alt-yapıyı da etkileyen ve ondan etkilenen en önemli kesimdir. Hal böyle olunca, salt kamu kesimine, hele de salt bütçeye bakarak gidişat hakkında yorum yapmaya kalkmak, fazla anlamlı olmayacağı gibi, açıklayıcı olmaktan da uzak olur. Örneğin, genel ekonomik gidişatı, verimlilik düzeyini vs. göz önünde bulundurmadan kamu kesimi borçlanma gereksinimden söz etmek açıklayıcı olamayacağı gibi, söz konusu politikalar ve uygulamalar hakkında da fazla bilgi oluşturmaz. Nitekim, IMF politikalarının, toplumu baskılama dışında, ekonomiyi düzlüğe çıkaramamış olmasının temel nedeni, tam bir kapitalist mantıkla, sorunları bir bütünsellik içinde değil, kısmî görüntüsü ile ele alıp, hazır reçete uygulamasından kaynaklanmıştır.

Böyle bir bütünsellik içinde yaklaşım yapıp, 2000 yılından beri uygulana gelmiş olan IMF programı bağlamında bütçe uygulamalarını irdelediğimizde, şu noktaları ortaya koyabiliriz:

- IMF Programı ekonomik alt-yapıyı irdelemeden, salt parasal ve üst-yapı göstergeleri üzerinde durmuş ve sistemin işleyiş dinamiklerini bütünsel diyalektik içinde ele almamış, bu nedenle de ekonominin genel verimlilik düzeyi ile ilgilenmemiş ve kamu kesimi borçlanma gereksinimini bütçeye hapsedmiştir.

- Bütçeye hapsedilmiş olarak bir yandan enflasyonun denetlenmesi, diğer yandan da borç yönetiminin sürdürülebilir konuma çekilmesi sorunları bütçe etrafında çözülmeye çalışılmıştır. Hal böyle olunca, bir yandan bütçe gelirlerinin artırılması, diğer yandan da bütçe harcamalarının kısıtlanması yoluyla enflasyon ve borç yönetimine çözüm bulunmaya çalışılmıştır.

- Vergi gelirlerinin artırılmasında sınıra gelinmiş olduğundan, özelleştirmelerle destekli gelir politikası izlenmiş, böylece elde edilen gelirlerle borç itfasına gidilmiştir. Borç itfasında büyük gayret gösterilmiş olmasına rağmen, borç stoku kısmen eritilmiş ve borç stokunun milli gelire oranı geriletilmiş olmakla beraber, mutlak olarak borç stokunda artma gerçekleşmiştir.

- Borç birikiminde önemli olan faiz yükü de, bir yandan faizin geriletilmesi, diğer yandan da bütçede sağlanan faiz dışı fazla verilmesi yoluyla hafifletilmeye çalışılmış olmakla beraber, sağlanan faiz dışı fazla yıllık faiz yükünün altında kaldığından hem enflasyon denetiminde hem de borç yönetiminde arzulanan sonuç sağlanamamıştır.

- Enflasyonun denetlenmesi konusunda da ekonominin verimlilik ve üretim dengelerine inilmeyip, salt bütçe kısıtı ile yetinildiğinden, yüksek faiz ve baskılı kur politikasının neticesinde içerideki verimsiz üretim alanları dışarıdaki verimli alanlarla ikame edilerek, genel verimlilik artırımı sağlanmış, böylece üretim eritilirken, enflasyon baskılanabilmiştir.

- Merkez Bankası'nın para kurulu konumuna çekilmiş olması, monetizasyon yolu kapanmış, bankanın elinde sadece faiz silahı kalmış oldu. Faiz silahı ile döviz kuru ve enflasyonu denetlemeye çalışan banka, ekonomiyi dış şoklara karşı koruyabilmek için döviz yüksek düzeyde tutmak zorunda bırakılmıştır.

Böylece özetlenebilecek olan IMF politikalarının genel amacının ne olduğunu irdelediğimizde, IMF amacının, küreselleşen dünyada kriz içindeki merkez kapitalist ekonomilerin gereksinimlerine yanıt verecek çözümler olduğunu görebiliriz. Şöyle ki, merkez kapitalist ekonomiler, içinde buldukları derin krizi, spekü-

latif fonlarına ve üretim olanaklarına yeni piyasalar bularak kısmen aşabileceklerini planlamaktadırlar. Geçmişte sadece “yedek proleter ordu” ihtiyacında olana kapitalist dünya, günümüzde “yedek piyasalar ve yedek tüketici ordusu” yaratmaya çalışmaktadır. Zaten, küreselleşmenin anlamı da budur: Emperyalist odaklar merkeze çekilirken, emperyalist vantuzlar tüm çevreye yayılmaktadır. Çevreye yayılma esnasında, tüm çevre ekonomileri “piyasa” söylemi altında tek tip ekonomiye kavuşturulacak ve devletler ekonomiden çekilecektir. Böylece, ülke halklarının aleyhine, merkez kapitalist sömürücüler çevreye hakim olarak tüm ekonomileri sömürüleri altına almış olacaklardır.

IMF'nin Türkiye'ye dayattığı politikaların ana hattına baktığımızda, devletin ekonomiden uzaklaştırılmasını, özelleştirmeleri, ekonominin dış rekabete karşı serbestleştirilmesini, faizin yüksek tutularak iç yatırım ve üretimin geriletilmesini şöyle yorumlamak olasıdır. IMF politikaları sonucunda, merkez gelişmiş ekonomilerdeki finansal fonlar yüksek faiz veren piyasalara, yatırıma hazır fonlar ucuz faktör piyasasında yatırım yapmaya, merkez ülkelerdeki aşırı üretime ise uygun piyasa bulunmuş olmaktadır.

Uygulanan programın felsefesine ve elde ettiğimiz sonuçlara baktığımızda, ekonominin kendi iç dinamikleri doğrultusunda değil, maalesef, uluslararası siyaset bağlamında ve güçlü merkez ekonomilerin çıkarları doğrultusunda şekillendiğini görmekteyiz. 2000 yılı başı itibarıyla başlatılmış olan IMF programı, Yeni Dünya Düzeni akımı ile yaşadığı krizi aşmaya çalışan güçlü merkez kapitalist ekonomilerin çevre ekonomilere dayattığı “küreselleştirme” politikasının IMF marifetiyle uygulamasından başka bir şey değildir. Şöyle ki, üretimine piyasa ve çevresel ekonomilerde yeni faaliyet ve kâr alanı aramanın yanında, finansal sermayesine yüksek faizle getiri sağlamaya çalışan merkez kapitalizm için Türkiye ekonomisi, yeniden düzenlenerek, devletin ekonomideki rolü zayıflatılarak, özelleştirmelere hız verilerek ve ekonomi denetimsiz dış piyasaya açılarak küreselleştirme rampasına oturtulmuştur. □

Yararlanılan Kaynaklar

Özel Yayınlar

- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2007), IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, Yordam Kitap, İstanbul.
- Sönmez, Mustafa (2004), Türkiye Ekonomisinin 80 Yılı, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No. 2004-28, İstanbul.
- Yeldan, Erinç (2001), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İletişim Yayınları, İstanbul.

- İSO, (2005), 500 Büyük Firma Araştırması, İstanbul

Resmî Yayınlar

- T.C. Maliye Bakanlığı (2007), 2008 Yılı Bütçe Gerekçesi.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2007), Yıllık Ekonomik Rapor 2007, Ankara.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2001), 2002 Yılı Bütçe Gerekçesi.
- T.C. Maliye Bakanlığı: 2002 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, 2003.
- T.C.Maliye Bakanlığı (2006), 2007 Yılı Bütçe Gerekçesi, Ankara.
- 28.06.2008 tarihli Resmî Gazete.

İnternet Kaynakları

- http://www.treasury.gov.tr/guncelduyuru/MS_20080603_m.aciklama_ing.pfd
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2008/hedef.pdf>
- <http://www.tcmb.gov.tr/>